

בין שאול לדוד

מים ראשונים: פרשת השבוע על מדרשיה ופרשניה וכמו כן ההפטרות בנביא, מזמנים לנו לעתים אפשרות לדון בנושאים קצת שונים וחריגים. וזה אחד מהם. אך עדיין, מה עניין שאול ודוד לפרשת במדבר או להפטרות?

שָׂאוּ אֶת רֹאשׁ כָּל עֵדֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לְמִשְׁפַּחְתָּם לְבֵית אֲבֹתָם בְּמִסְפַּר שְׁמוֹת כָּל זָכָר לְגִלְגָּלְתָּם: מִבְּנֵי עֶשְׂרִים שָׁנָה וּמֵעֵלָה כָּל יָצָא צָבָא בְּיִשְׂרָאֵל תִּפְקְדוּ אֹתָם לְצַבְאֹתָם אֹתָהּ וְאֶהְרֶן: (במדבר א ב-ג).

מסכת יומא דף כב עמודים א- ב – שאול מנה כהוגן

משנה: הממונה אומר להם: הצביעו. ומה הן מוציאים? אחת או שתיים ואין מוציאים אגודל במקדש.
גמרא: תנא: הוציאו אצבעותיכם למנין. ונימנינהו לדידהו! מסייע לר' יצחק, דאמר ר' יצחק: אסור למנות את ישראל אפילו לדבר מצווה שנאמר: "ויפקדם בבזק" (שמואל א יא ח) ... "ויפקדם בטלאים" (שמואל א טו ד).¹

מסכת ברכות דף סב עמוד ב – דוד מנה שלא כהוגן

"אם ה' הסיתך בי ירח מנחה" (שמואל א כו ט).² אמר רבי אלעזר: אמר ליה הקב"ה לדוד: מסית קרית לי? הרי אני מכשילך בדבר שאפילו תינוקות של בית רבן יודעים אותו, דכתיב: "כי תשא את ראש בני ישראל לפקדיהם ונתנו איש כופר נפשו". מיד: "ויעמוד שטן על ישראל" (דברי הימים א כא א) וכתיב: "ויסת את דוד בהם לאמר: לך מנה את ישראל" (שמואל ב כד א). וכיון דמנינהו, לא שקל מינייהו כופר.³

מסכת סוטה דף לה עמוד א – דברי תורה אינם זמירות

דרש רבא: מפני מה נענש דוד? מפני שקרא לדברי תורה זמירות, שנאמר: "זמירות היו לי חוקיך בבית מגורי" (תהלים קיט נד). אמר לו הקב"ה: דברי תורה שכתוב בהן: "התעייף עיניך בו ואיננו" (משלי כג ה), אתה קורא אותן זמירות?⁴ הריני מכשילך בדבר שאפילו תינוקות של בית רבן יודעים אותו, דכתיב: "ולבני קהת לא נתן כי עבודת הקודש עליהם בכתף ישאו" (במדבר ז ט), ואיהו אתייה בעגלתא (והוא מביאה בעגלה).⁵

¹ ובהמשך הגמרא שם מורחב האיסור למנות את ישראל עליו כתבנו בדברינו [מניית עם ישראל](#) בפרשה זו בשנה האחרת. ראה המשך הגמרא שם: "אמר ר' אלעזר: כל המונה את ישראל עובר בלאו שנאמר: והיה מספר בני ישראל כחול הים אשר לא ימד ולא יספר. רב נחמן בר יצחק אמר: עובר בשני לאוין, שנאמר: לא ימד ולא יספר". שאול נוהג כראוי ומונה את עם ישראל ע"י חרסים או טלאים, פעמיים! ראה פירוש רש"י שמואל א יא ח: "ויפקדם בבזק - רבותינו אמרו בשברי חרסים. לשון אחר: בבזק - באבנים שנטל מכל אחד אבן ומנאם כמו ויפקדם בטלאים (שמואל א טו ד), שנטל מכל אחד טלה ומנאם בהם, כמו שהיו מונים אותם בחצאי שקלים". ראה גם במדבר רבה ב יא: "ויפקדם בטלאים ויפקדם בבזק, כשהם עשירים - בטלאים הללו, כשהם עניים - בבזקים". שאול נוהג כהוגן וכמשה שפקד את העם במחצית השקל (בפרשת כי תשא, אבל בפרשתנו לא ברור כיצד נערך מפקד העם ועל כך הרחבנו כאמור בדברינו [מניית עם ישראל](#) בפרשה זו). ראה אמנם עקיצת הגמרא שם על בעלי השררה המתעשרים מרגע שנתמנו לתפקיד: "אמר רב נהילאי בר אידי אמר שמואל: כיון שנתמנה אדם פרנס על הציבור - מתעשר. מעיקרא כתיב ויפקדם בבזק ולבסוף כתיב ויפקדם בטלאים". אך גם זאת לזכותו של שאול שלדברי הגמרא עצמה שם, פקד את העם בטלאים משלו ולא משלהם!

² דברי דוד לשאול כאשר זה רודף אחריו במדבר זיף. ראה דברי הגמרא הקשים על הסתה זו, מסכת בבא בתרא טז ע"א: "אמר רבי יוחנן: אלמלא מקרא כתוב אי אפשר לאומרו, כאדם שמסיתין אותו וניסת. במתניתא תנא: יורד ומתעה ועולה ומרגיז, נוטל רשות ונוטל נשמה". (ראה דברינו [אלמלא מקרא כתוב אי אפשר לאומרו](#) במיוחדים). אירוע זה מובא כאן לצורך הדרשה על "ההסתה" ממנה עובר הדרשן בנושא הדרשה העיקרי - ההסתה בחטא דוד במניית העם. ובהמשך נשוב לעניין רדיפת שאול את דוד שגם הוא שייך לנושא שלנו - בין דוד לשאול.

³ גם על חטאו של דוד במניית העם, הרחבנו לדון בדברינו [מניית עם ישראל](#) בפרשה זו ולא נחזור על הדברים כאן. הרוצה להעמיק בנושא יעיין בספר שמואל ב פרק כד וישווה מול הנוסח בדברי הימים א פרק כא. ויעיין במדרשים, נוסף לגמרא למעלה, בפסיקתא רבתי (א יהודה וישראל) ומדרש שוחר טוב (תהלים) פרק יז. מה שחשוב לעניינינו הוא שדוד נכשל לא רק בפסוק מהתורה, שכל תינוק של בית רבן יודע (גם מי שלא עלה לגמר בתחרות חתן התנ"ך) אלא גם במה שאול קודמו ידע להקפיד כאשר מנה את העם פעמיים: ויפקדם בבזק - במלחמת יבש גלעד, ויפקדם בטלאים - במלחמת עמלק. מעניין שהדרשן לא מביא השוואה מתבקשת זו עם שאול ומתמקד רק בפסוק מהתורה שנסתרו מעיני דוד. האם הדרשן הוא מצאצאי דוד וחס על כבודו?

⁴ מדרשים אחרים לא רואים בדברי דוד אלה דבר שלילי, אדרבה, דברי תורה היו מושרים בפי דוד כל הזמן. ראה למשל ספרי במדבר פרשת קרח פיסקא קיט: "ואדברה בעדותיך נגד מלכים ולא אבוש (תהלים קיט מו) ואומר: זמירות היו לי חוקיך (שם נד)". אבל כאן, הוא לשלילה. דברי תורה אינם זמירות ששרים והם צריכים עיון רב, התמדה וחזרה ללא הרף. וזו כנראה משמעות הקשר של התורה עם הפסוק: "התעייף עיניך בו ואיננו". אם תסיר (תעיף) מעיניך את דברי התורה (ותתעייף?), הם יפרחו וייעלמו ממך. ביטוי זה קשור לאמירה: אם תעזבני יום - יומיים אעזבך, שמקורה במדרש. ראה ירושלמי ברכות פרק ט הלכה ה: "אמר רבי שמעון בן לקיש: במגילת חסידים מצאו כתוב: יום תעזבני ימים אעזבך". ובספרי דברים פרשת עקב פיסקא מח: "והיה אם שכח תשכח - אי אתה מעלים עיניך ממנו עד שילך לו, שנאמר: התעייף עיניך בו ואיננו. וכתוב במגילת חרסים: יום תעזבני יומים אעזבך".

⁵ ראה גם במדבר רבה ד כ: "וירכיבו את ארון האלהים אל עגלה חדשה (שמואל ב ו ג) - לא נשאוהו כתורה, שהרי כתוב: ולבני קהת לא נתן כי עבודת קודש עליהם בכתף ישאו. מפני מה נענש שנתעלם המקרא מעיניו? מפני שקרא לדברי תורה זמירות, שנאמר (תהלים קיט) זמירות היו לי חוקיך וגו'. אמר לו הקב"ה: דברי תורה שכתוב בהן (משלי כג) התעייף עיניך בו ואיננו, אתה קורא אותן

פרקי דרבי אליעזר (הוצאת אשכול) פרק מט – התוכחה לשאול

ר' שמעון בן יוחאי אומר: רצה הקב"ה להכרית ולהשמיד את כל זרעו של עמלק, ושאלו והעם שמעו ולא חסו על אדם, אלא על אגג, שנאמר: "ויחמול שאול והעם על אגג ועל מיטב הצאן והבקר" (שמואל א טו ט). שמע שמואל ויצא לקראתם ואמר להם: חמלתם בעמלק והבאתם שריד ממנו ומיטב הצאן והבקר! אמרו: הצאן והבקר לעשות בו זבחים לאלהיך. אמר להם: אין חפץ למקום בעולות וזבחים כי אם לשמוע בקולו ולעשות רצונו, שנאמר: "ויאמר שמואל לה' בעולות וזבחים כְּשָׁמַע בְּקוֹל ה' הִנֵּה שָׁמַע מִזְבַּח טוֹב לְהִקְשִׁיב מִחֶלֶב אֵילִים" (שמואל א טו כב).⁶

מסכת ברכות דף סב עמוד ב – דוד חוטא בבגדים

"ואמר להורגך ותחוס עליך" (שמואל א כד ז),⁷ "ואמר" – "ואמרת" מיבעי ליה! "ותחוס" – "וחסת" מיבעי ליה.⁸ אמר רבי אלעזר, אמר לו דוד לשאול: מן התורה – בן הריגה אתה, שהרי רודף אתה, והתורה אמרה: בא להורגך השכם להורגו.⁹ אלא צניעות שהיתה בך – היא חסה עליך, ומאי היא? – דכתיב: "ויבוא אל גדרות הצאן על הדרך ושם מערה ויבא שאול לקְהֵס את רגליו" ... לקְהֵס – אמר רבי אלעזר: מלמד שסָפַךְ עצמו כסוכה.¹⁰ "ויקום דוד ויכרות את כנף המעיל אשר לשאול בלט", אמר רבי יוסי ברבי חנינא: כל המבזה את הבגדים, סוף אינו נהנה מהם, שנאמר: "והמלך דוד זקן בא בימים ויכסהו בבגדים ולא יחס לו".¹¹

זמירות! הרי אני מכשילך בדבר שאפילו תינוקות של בית רבן יודעין אותך. ובהמשך המדרש שם אחיתופל הוא שסונט בדוד: "דוד, לא היה לך ללמוד מפסוק קטן שהתינוקות קוראים!". עם כל זאת, דוד מתחיל כאן את התהליך של בניית בית המקדש. העלאת הארון מארץ פלשתים היא צעד ראשון בדרך הארוכה להפיכת ירושלים לבירת הממלכה המדינית והרוחנית. נתגלגלו הדברים ובאו דרך חטאו במניית העם שהסתיים בקניית הר הבית מאֲרֹנָה או אורֶן היבֹּסִי, כמסופר בשמואל ב כד ובדברי הימים א פרק כא (ראה דברינו [קניית הר הבית](#) ביום ירושלים). כאשר לומדים מטעויות, עד בניית בית המקדש אפשר להגיע. אותן זמירות שדוד מקבל עליהן מוסר, הן שעתידות להיות מושרות בבית המקדש (ראה דברי הימים א טו טז). ובספרי תהלים במקדשי מעט עד ימינו. והיכן שאול בכל העניין הזה?

⁶ מלחמת עמלק היא ללא ספק הנפילה הגדולה של שאול. נפילה שיש הרבה לשאול עליה ולדון בה, מה גם שדוד במלחמתו בעמלק (שמואל א פרק ל) לא נמנע מלהביא שלל ואין נביא שיוכיחו על כך! אך אנו רוצים להפוך קצת בזכותו של שאול, ולא רק בגלל שגם דוד עשה כך ולא נענש. ראו גמרא סנהדרין כ ע"ב (ספרי פרשת ראה): "שלש מצות נצטוו ישראל בכניסתן לארץ: להעמיד להם מלך, ולהכרית זרעו של עמלק, ולבנות להם בית הבחירה. ואיני יודע איזה מהן תחילה, כשהוא אומר כי יד על כל סיה מלחמה לה' בעמלק, הוי אומר: להעמיד להם מלך תחילה ... ועדיין איני יודע אם לבנות להם בית הבחירה תחילה, או להכרית זרעו של עמלק תחילה, כשהוא אומר: והניח לכם מכל אויביכם וגו' והיה המקום אשר יבחר ה' וגו' - הוי אומר: להכרית זרעו של עמלק תחילה". שאול אמנם לא השלים את המלאכה, אבל הוא היה המלך הראשון לישראל – "שאל ראש לנמשחים" (ספרי דאגדתא על אסתר - מדרש אבא גוריון (בובר) פרשה א). דוד השלים את המלאכה ששאול עשה את עיקרה. ראה ספר אבודרהם על הברכה בפורים: "הנפרע לנו מצוינו על ידי שאול שנלחם בעמלק. והמשלם גמול לכל אויבי נפשנו ע"י דוד בצקלג". ופירוש אור החיים במדבר כד ז בברכת בלעם: "וירום מאגג מלכו, כאן גילה מלכות ישראל הקיימת שהתחילה מאגג שהיא מלכות עמלק, ראשונה שעשה שאול ומשם נפסקה מלכות שאול ונתנה לרעהו הטוב שהוא דוד". ופירוש מלבי"ם שם בנוסח נמרץ יותר: "ירום מאגג מלכו הוא מלכות שאול שהיה ענינו להשמיד את עמלק ואח"כ ותנשא מלכותו בימי דוד ושלמה". מלכות דוד ושלמה יכלה להינשא רק בזכות המלאכה הראשונית של שאול שהיה כאמור: ראש לנמשחים. זכות הראשונים היא של שאול. הוא קיים את שתי המצוות הראשונות שנצטוו ישראל בכניסתם לארץ. דוד השלים את מחיית עמלק ורק אז ניתן היה לגשת למצווה השלישית של בניית בית הבחירה, מצווה שגם דוד לא זכה להשלים, רק להכנינה, וגם לשאול יש בעיקפין חלק בה.

⁷ זה מקרה נוסף בו שאול רודף אחרי דוד והפעם במדבר עין גדי. בסדר הכרונולוגי שבתנ"ך, מקרה זה קודם לזה שראינו לעיל במסכת ברכות ושאיירע במדבר זיף. שאול הולך שם הצידה להתפנות לצרכיו ("לקְהֵס אֶת־רַגְלָיו" בלשון המקרא), ואנשיו של דוד מנסים להסית אותו שינצל את ההזדמנות ויפגע בשאול. דוד מתנגד לכך בכל כוחו ("נשבע על יצרו" בלשון המדרש) ואומר: "תְּלִילָה לִי מֵה' אִם־אֶעֱשֶׂה אֶת־הַדָּבָר הַזֶּה לְאֹדְנֵי לְמִשִּׁיחַ ה' לְשַׁלַּח יָדִי בּוֹ כִּי־מִשִּׁיחַ ה' הוּא". אבל הוא פונה אח"כ בדברי תוכחה לשאול ואומר לו: "הִנֵּה הַיּוֹם הַזֶּה רָאוּ עֵינֶיךָ אֶת אֲשֶׁר־נָתַן ה' הַיּוֹם בְּיָדִי בְּמַעֲרֵה וְאָמַר לְהַרְגֶךָ וַתַּחַס עָלַיךָ וְאָמַר לֹא־אֶשְׁלַח יָדִי בְּאֹדְנֵי כִּי־מִשִּׁיחַ ה' הוּא". כדאי מאוד לקרוא מפגש מרגש זה במקור במקרא, כולל סיומו בהודאת שאול: "וְעַתָּה הִנֵּה יָדְעִיתִי כִּי מֶלֶךְ תִּמְלֹךְ וְיָקָמָה בְּיָדְךָ מַמְלַכַת יִשְׂרָאֵל" והשבעתו את דוד שלא יפגע בזרעו ולא ישמיד את שמו. וזה נושא כאוב שנגענו בו במקצת בדברינו [הגבעונים](#) בפרשת נצבים. כיצד באמת נהג דוד עם הנשאים מבית שאול.

⁸ יש קושי לשוני בפסוק, עליו עמדו גם פרשני המקרא, שהיה דוד צריך לומר: "ואמרת להורגך, וחסת עליך".

⁹ אין פסוק כזה בתורה או במקרא, אלא דרשות חז"ל שמקורן העיקרי הוא בדין גנג הבא במחלת, שמות כב א: "אִם־בְּמַחֲרַת יִמָּצָא הַגָּנֵב וְהָקָה וְמָת אִין לוֹ דְמַיִם". ויש עוד דוגמאות בתלמוד שהביטוי "התורה אמרה" איננו פסוק, אלא תורת חכמים הנשענת על פסוק. ראה יומא נז ע"א, סוכה יב ע"א, עבודה זרה סב ע"א ועוד. אם כך, אולי לא נכון לשים סימן "": "אחרי התורה אמרה".

¹⁰ וזו הסיבה למיקום דרשה זו במסכת ברכות הדנה שם בצניעות בית הכסא.

¹¹ קנאתו של שאול בדוד ורדיפתו היא אולי השיא (השפל) ביחסים ביניהם. לאחר שאֶהָבוּ, ובחר בו כחתן והיה דוד "נוהג בו כבוד ככבוד אביו" (מכילתא דרבי שמעון בר יוחאי פרק יח), התהפך הגלגל ונכנסה בשאול עין רעה ויצרה (ויקרא רבה כו ט) ממנה לא נגמל עד יום מותו, והתחיל "ויהי שאול עוין את דוד" (שמואל א יח ט) שהוא מאותם "ויהי" של צרה [בדרשה שעלתה לנו מן הגולה](#) (בראשית רבה מב ג, ויקרא רבה יא ז, דברינו בפרשת לך לך). לכך נוספה, כמובן אהבת יונתן את דוד שלא נעלמה מעינו של שאול שאף ראה בה בגידה של ממש (שמואל א פרק כ, הפטרת מחר חודש). ראה שיר השירים רבה (וילנא) ח ד: "כי עזה כמות אהבה – אהבה שאהב יהונתן לדוד ... קשה כשאול קנאה - קנאה שקנא שאול לדוד". שני צדדים של אותה מטבע. אלא שרדיפה זו היא שחיקה את הבחירה בדוד כפי שנדרש בויקרא רבה כז ה על הפסוק בקהלת "והאלהים יבקש את נרדף – אפילו צדיק רודף רשע ... לעולם הקב"ה תובע דמן של נרדפין מן הרודפין ... הבל נרדף מפני קין ובחר הקב"ה בהבל ... אברהם נרדף מפני נמרוד ובחר הקב"ה באברהם ... יעקב נרדף מפני עשו ... יוסף נרדף מפני אחיו ... דוד נרדף מפני שאול ובחר הקב"ה בדוד שנאמר: ויבחר בדוד עבדו

מסכת בבא קמא דף צא עמוד ב – איסור השחתת בגד

אמר רבי אלעזר: שמעתי, שהמקרא על המת יותר מדאי - לוקה משום בל תשחית, וכל שכן גופו; ודלמא בגדים שאני, דפסידא דלא הדר הוא! כי הא דרבי יוחנן קרי למאני מכבודותא, ורב חסדא כד הוה מסגי ביני היזמי והגא, מדלי להו למאניה, אמר: זה מעלה ארוכה, וזה אינו מעלה ארוכה!¹²

מדרש תהלים (שומר טוב; בובר) מזמור נז – קריעת מעיל וממלכה

וכיון שביקש לילך לו קרע לו את מעילו, שנאמר: "ויסב שמואל ללכת ויחזק בכנף מעילו ויקרע. ויאמר אליו שמואל קרע ה' את ממלכות ישראל מעליך היום ונתנה לרעך הטוב ממך" (שמואל א טו כז-כח), אמר לו: ומי הוא זה ריעי הטוב ממני שימלך תחתי? אמר ליה: רמז אני רומז לך, מי שקרע את מעילך הוא עתיד ליטול ממלכותך. וכשנכנס שאול למערה וכתר דוד כנף מעילו, מיד נזכר שאול מה שאמר לו שמואל. התחיל לומר: "ידיעתי כי מלך תמלוך" (שם כד כא) - מלך בעולם הזה, תמלוך לעולם הבא, שנאמר: "ועבדי דוד מלך עליהם" (יחזקאל לו כד).¹³

מלכים א פרק יא פסוקים כט-לב – קריעת מלכות דוד

וַיְהִי בַעֲת הַחַיָּא וַיִּרְבְּעַם צָא מִירוּשָׁלַם וַיִּמְצָא אֹתוֹ אַחֲיָה הַשִּׁילֹנִי הַנְּבִיא בְּדָרְךָ וְהוּא מֵתַפְסָה בְּשִׁלְמָה הַחַדְשָׁה וַיִּשְׁנֶיהֶם לְבָדֶם בְּשִׁדָּה: וַיִּתְפֹּשׂ אַחֲיָה בְּשִׁלְמָה הַחַדְשָׁה אֲשֶׁר עָלָיו וַיִּקְרַעֶהָ שְׁנַיִם עֶשְׂרֵ קָרְעִים: וַיֹּאמֶר לְיִרְבְּעָם קַח לְךָ עֶשְׂרֵה קָרְעִים כִּי כֹה אָמַר ה' אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל הַנְּנִי קָרַע אֶת הַמְּמַלְכָה מִיַּד שְׁלֹמֹה וְנָתַתִּי לְךָ אֶת עֶשְׂרֵה הַשְּׁבָטִים: וְהִשְׁבַּט הָאֶחָד וַיְהִי לוֹ לְמַעַן עֲבָדֵי דָוִד וְלְמַעַן יְרוּשָׁלַם הָעִיר אֲשֶׁר בְּחַרְתִּי בָּהּ מִכָּל שְׁבָטֵי יִשְׂרָאֵל:¹⁴

(תהלים עח). שאול נרדף מפני פלשתים ובחר הקב"ה בשאול, שנאמר: הראיתם אשר בחר בו ה' (שמואל א ב). שאול שנבחר משום שהיה נרדף, הפך לרודף וגרם להעברת הבחירה לדוד. המדרש איננו נזקק לדין רודף של הגמרא לעיל, מי שדינו למיתה! למדרש מספיקה העדפת הקב"ה את הנרדף, מי שנבחר לחיים ולמלוכה. ואע"פ כן, שאול הוא עדיין מלך! ראה הדו-שיח של דוד ואביגיל בירושלמי סנהדרין פרק ב הלכה ג בו כיצד היא מניאה אותו מלחטוא ואומרת לו: "עדיין מוניטה דמרן שאול קיים!" (ראה סיפור זה בדברינו [נשים חמוות](#) בפרשת קרח). עדיין שאול הוא מלך וכל מי שחותך בגדי המלכות ומבזה את הבגדים, סופו שהבגדים יבגדו בו. (בגדים מלשון בגידה, מעיל מלשון מעילה). ובקור זקנתו, כשהצינה מונעת ממנו שינה ומנוחה, ולא עזרו לדוד בגדים וגם לא נשים, אולי העביר דוד בעיני רוחו את מכלול יחסיו הקשים עם שאול ומצא גם שגיאות שהוא עשה כלפיו. ובמקרא אכן מצטער דוד על כריתת המעיל של שאול, כנאמר שמואל א כד ה: "ויהי אחריו יד לבדוד אתו על אשר פרת את־כנף אשר לשאול". אך את הנעשה אין להשיב.

¹² אפרופו ביזוי הבגדים שנזכר במדרש הקודם, בוודאי בגד מלוכה, שעליו נענש דוד בזקנותו, נעשה אתנחתא קלה בנושא דוד ושאל ונתייחס למקומו של הבגד במחשבת חכמים. הגמרא כאן דנה מנין לנו הדין שאסור לאדם לחבול בעצמו. אחת ההצעות היא של רבי אלעזר שאיסור זה בא מדין בל תשחית (שהיה פשוט לחכמים ואת מקורו עדיין צריך לברר) ובקל וחומר: אם להשחית בגד אסור, כל שכן להשחית את גוף האדם. אם לקרוע על המת (יותר מדי) אסור, קל וחומר לחבול בעצמו. אבל הגמרא דוחה הצעה זו בנימוק מעניין, שהבגד חשוב מהגוף! כמו ר' יוחנן שהיה קורא לבגדים: מכובדים וכמו רב חסדא שכשהיה הולך בין הקוצים היה מפשיל את בגדיו והעדיף שרגליו תישרטנה והבגד לא יינזק, שכן הרגל תתרפא, אבל הבגד לא. (כך גם בסיפור על אבא חלקיה בגמרא תענית כג ע"ב, בדברינו [חוני המעגל – עיון מחודש](#) בשמיני עצרת ושמת תורה). דוד חס על גופו של שאול ועוצר בעד אנשיו מלפגוע בו פיסית, אבל גם מעשה כריתת המעיל הוא חמור ונחשב כביזוי בגדים, בוודאי בגדי מלכות, שעליו נענש דוד בסוף מלכותו. ראה דברינו [הבגדים המכבדים את האדם](#) בפרשת תצוה.

¹³ חזרנו לכריתת המעיל של שאול ע"י דוד. דוד ייתן את הדין על שפגע בכבוד המלכות. ראה פירוש רד"ק שמואל א כד ה: "ויך לב דוד אותו - חשש בלבו שמא יחשוב ה' לו עון בכרתו כנף מעיל המלך כי אף על פי שהוא היה רודפו אעפ"י כן יש לו לירוא ממנו". דוד עצמו אומר שם על שאול: "כי משיח ה' הוא". גם אבנר אגב נתן את הדין על שלא שמר על שאול, ראה ויקרא כו ב, אחת הסיבות למה נהרג אבנר. אבל המסר לשאול הוא ברור, חד וכואב. לכריתת מעילו הראשונה (לא מעיל שמואל עפ"י מדרש זה) אחרי מלחמת עמלק, שאולי הייתה לא מכוונת, מתווספת כעת כריתת המעיל ע"י דוד. עפ"י מדרש זה, זה היה הרגע שבו שאול מבין שהמלוכה עוברת לדוד והוא משיב אתו שלא ישמיד את זרעו (סוף פרק כד). בפרק כו אמנם שוב רודף שאול אחרי דוד, אחרי שגם לקח ממנו את מיכל ונתן אותה לפלטי בן ליש, אבל נראה שזה כבר בבחינת מעשה של ייאוש ורוח רעה. המעיל נחתך והמשמעות ברורה. והמדרש מוסיף גם את המשמעות לדורות, בסמל של דוד כמלך לעתיד לבוא.

¹⁴ גם מלכות בית דוד נפתחת ומסתיימת כמלכות של כל עם ישראל, בקריעת בגד. שני קרעים מתוך שנים עשר נשארו לצאצאי דוד! ראה מדרש רות רבה פרשה ז על הפסוק וכן מדרש שמואל יח ה שמצינים שמעילו של אחיה נקרע: "שדרך הצדיקים להיות קורעים בשעה שאין נטיעתן משבחת", או בנוסח אחר: "בשעה שיש מחלוקת במלכות בית דוד". מה שמתאים לשיטה שגם אצל שאול המעיל שנקרע היה של שמואל שנטיעתו, או שמא שתי נטיעותיו, לא שרדו לאורך זמן. אבל כאן אולי גם המקום להעיר על הקשר המופלא שצמח דווקא בשעת קריעת ממלכת דוד, בין שבט יהודה ושבט בנימין. בשעת קריעת הממלכה, הולך שבט בנימין עם שבט יהודה ולא עם קרובי משפחתו שבטי יוסף! הוא שבט בנימין שזכה להמליך מלך ראשון בישראל והפסיד את המלוכה לשבט יהודה עליו ניבא יעקב: "לא יסור שבט מיהודה". מה פשר חיבור זה בין בנימין ליהודה? ערבותו של יהודה את בנימין ליעקב ועמידתו כנגד יוסף בפרשת ויגש ספר בראשית כשהוא "חופף עליו" ונלחם עליו בכל כוחו? (ראה דברינו [יהודה יוסף ובנימין](#) בפרשת ויגש). הברית בין דוד ליונתן? או שמא מקום המקדש שעבר ממשכן שילה בחלקו של יוסף ל"רצועה שהיתה יוצאה מחלקו של יהודה ונכנסת לחלקו של בנימין" (יומא יב ע"א) ועליה נבנה בית המקדש בשותפות בין שני השבטים עליה ניבא משה בברכתו לבנימין: "חופף עליו כל היום ובין כתפיו שכן"? או שמא במעשה פילגש בגבעה נוצר הקשר? כך או כך, היריבות הקשה בין בית שאול ובית דוד לא פגמה ואולי העצימה את הברית בין השבטים. כוונתו של יוסף להפריד בין בני לאה ובני רחל (ראה דברינו [מדוע לא שלח יוסף לאביו](#) בפרשת ויגש) לא צלחה. אדרבא, התהפכה.

גמרא יומא דף כב ע"ב – לדוד יש מזל

אמר רב הונא: כמה לא חלי ולא מרגיש גברא דמריה סיייעיה; ¹⁵ שאול באחת - ועלתה לו, דוד בשתים - ולא עלתה לו. שאול באחת מאי היא - מעשה דאגג, והא איכא מעשה דנוב עיר הכהנים! - אמעשה דאגג כתיב: "נחמתי כי המלכתי את שאול למלך". ¹⁶ דוד בשתים, מאי נינהו - דאוריה ודהסתה. - והא איכא נמי מעשה דבת שבע! - התם אפרעו מיניה, דכתיב: "וואת הכבשה ישלם ארבעתים" - ילד, ¹⁷ אמנון, תמר, ואבשלום. ¹⁸

רש"י שמואל א פרק כ פסוק ל – שאול 'נחטף' במחולות שילה

בן נַעֲוֹת הַמְּרָדוֹת - שהיא ראויה לרדות ולייטר. דבר אחר: כשחטפו בני בנימן מבנות שילה שיצאו לחול בכרמים היה שאול ביישן ולא רצה לחטוף עד שבאתה היא עצמה והעזיזה פניה ורדפה אחריו. ¹⁹

פסיקתא דרב כהנא (מנדלבוים) פיסקא ה החודש הזה – צדקותו של שאול

"תוחלת ממושכה מחלה לב" - זה דוד שנמשח ומלך לאחר שתי שנים. "ועץ חיים תאווה באה" - זה שאול שנמשח ומלך מיד. בזכות מה? בזכות מעשים טובים שהיו בידו, שהיה עניו ושפל רוח, ושהיה אוכל חולים בטהרה, ושהיה מבזבז את ממונו בשביל לחוס על ממונו של ישראל וששקל כבוד עבדו ככבוד עצמו. יהוד' בר נחמן בשם ר' שמעי' בן לקיש שהיה בן תורה. ²⁰

גמרא יומא כב ע"ב – קופה של שרצים

"בן שנה שאול במלכו". אמר רב הונא: כבן שנה, שלא טעם טעם חטא. ... אמר רב יהודה אמר שמואל: מפני מה לא נמשכה מלכות בית שאול - מפני שלא היה בו שום דופי. ²¹ דאמר רבי יוחנן משום רבי שמעון בן יהוודק: אין מעמידין פרנס על הציבור אלא אם כן קופה של שרצים תלויה לו מאחוריו, שאם תזוז דעתו עליו - אומרין

¹⁵ כמה אינו חושש או חש (אינו צריך לחשוש) אדם שהקב"ה מסייע לו. ראה מזלו של דוד במדרש תהלים (שומר טוב; בומר) במזמור ז: "אמר לו הקב"ה לדוד: אילו היה מזלו של שאול מזלך ומזלך מזלו, כמה דוד הייתי מאבד מפניו". לדוד היה מזל טוב ברקיע.

¹⁶ שכבר שם נגזר על שאול שיאבד את המלוכה, והריגת כהני נוב, קשה ככל שתהיה, לא היא שחרצה את גורלו (שכבר נחרץ מקודם). מה גם שאפשר שמעשה נוב היה כבר תוצאה של רוחו העכורה של שאול בעקבות קריעת המלכות ממנו (לא שזה מצדיק את המעשה). אבל! אם נדקדק במקרא נראה שלקחת המלכות משאול ע"י שמואל כבר קדמה למעשה אגג ועמלק. ראה שמואל א פרק יג במלחמה הראשונה של שאול מול פלשתים, בעת שהוא ממתין עד בוש לשמואל, ובדיוק ברגע ששאול מחליט להעלות את עולת המלחמה בעצמו, כי העל החל להתיימשך ולהתפזר (וסוף דבר ששאול נשאר עם 600 איש במקום ה- 3000 שאיתם התחיל) - בדיוק אז מופיע שמואל מאי שם ונוזף קשות בשאול על שלא חיכה לו. ראה דבריו הקשים לשאול כבר שם: "וַיֹּאמֶר שְׂמוּאֵל אֶל-שָׂאוֹל נִסְכַּלְתָּ לֹא שְׂמַרְתָּ אֶת-מִצְוַת ה' אֱלֹהֶיךָ אֲשֶׁר צִוְּךָ כִּי עָתָה הֵכִין ה' אֶת-מַמְלַכְתְּךָ אֶל-יִשְׂרָאֵל עַד-עוֹלָם: וְעַתָּה מִמְלַכְתְּךָ לֹא-תִקְוֶים בְּקֶשׁ ה' לֹא אִישׁ כְּלָבָבו וְיִצְוֶהוּ ה' לְנַגִּיד עַל-עַמּוֹ כִּי לֹא שְׂמַרְתָּ אֶת אֲשֶׁר צִוְּךָ ה'". ועניין זה חשוב מאד להמשך דברינו.

¹⁷ הילד שנולד לדוד ובת שבע שנפטר בינקותו ולא ניתן לו שם (שמואל ב פרק יב). ושם המשפט המהדהד של דוד, לאחר מות הילד: "וְעַתָּה מֵת לְמָה זֶה אֲנִי צֵם הַאוֹכֵל לְהַשִּׁיבוֹ עוֹד אֲנִי הֲלֹךְ אֶלְיוֹ וְהוּא לֹא-יָשׁוּב אֵלַי". האם הבין דוד שהוא זה שהיה צריך למות?

¹⁸ לקיחת בת שבע והריגת אוריה הם שני דברים שונים ולכן, יחד עם ההסתה למניית העם שראינו לעיל, יש כאן שלושה לדוד כנגד אחד לשאול. אלא, אומרת הגמרא שבגין חטא בת שבע כבר קיבל דוד את עונשו. כדן גונב שה וטבחו ומכרו שדינו תשלומי ארבעה (שמות כא לז) וכפי שדוד עצמו חורץ את דינו כשאומר לנתן הנביא, בתשובה לסיפור כבשת הרש: "חיה" כי בְּרָמֹת הָאִישׁ הָעֹשֶׂה זאת: וְאֵת-הַכֶּבֶשׂ שֶׁשָּׁלַם אַרְבַּעֵתִים עֲקֵב אֲשֶׁר עָשָׂה אֶת-הַדָּבָר הַזֶּה" (שמואל ב יב ה-ו). בהמשך הגמרא שם, דוד נענש בגופו הוא, בגין מניית העם, שהצטרע שישה חודשים ופרשו ממנו החכמים. ועוד שחטא דוד בחטא לשון הרע: "בשעה שאמר לו דוד למפיבושת: אמרתי אתה וציבא תחלקו את השדה, יצאה בת קול ואמרה לו: רחבעם וירבעם יחלקו את המלכות". בקיצור, לדוד יש קופה של שרצים שתלויה לו מאחוריו, מלפניו ומצדדיו, ואע"פ כן לא נלקחה ממנו המלכות. שאול, על מעשה אחד, חטאו בעמלק, "עלתה לו המלכות" (ירדה ממנו). זהו שאול שבמפקד לפני היציאה למלחמת עמלק הקפיד לפקוד את העם בטלאים ובסופה נענש קשות בגין טלאים ושלל נוסף שלקח מעמלק. ואילו דוד, גם בגין כל מה שעשה, לא נלקחה ממנו המלכות! ולא פירשו לנו חכמים מדוע, מלבד שבעצם העלאת הבעיה רמזו לכך שגם דעתם אינה נוחה. ומה עוד שלאור הערתנו לעיל, גט הפיטורין שנתן שמואל לשאול היה עוד לפני "מעשה דאגג". אולי בהמשך הדברים נמצא מזור מעט. ואולי יחכימונו שואבי המים!

¹⁹ בפסוק הקשה בו שאול מלא חימה על יונתן בנו ומקללו במילים הקשות: "בְּנֵי-נַעֲוֹת הַמְּרָדוֹת", מביא רש"י פירוש מרכז וחיובי שחוזר למידת הצניעות שהייתה בשאול ולתיאורו במקרא כנחבא אל הכלים (שמואל א י כב). שאול לא העז לחטוף מהבנות שהיו חולות בכרמים ואומרות: בחור שא עיניך וראה מה אתה בורר לך (תענית פרק ד משנה ח). הבחורה, אשתו לעתיד ואם יונתן, הייתה צריכה לחטוף אותו! דוד חוטף לו אשת איש ואילו שאול הצנוע והנחבא, הייתה הנערה הפנויה המחוללת בכרמים צריכה לחטוף אותו! ודבר נאה זה שמעתי מפי ידידי נחום בראשי ה"ו ששמע מפי אביו הרב יצחק בראשי זצ"ל. ראה בדומה איך ציפורה 'חוטפת' את משה, שמות רבה א לב: "מיד רצתה צפורה אחריו כצפור והביאה אותו". דברינו **ציפורה ומשה** בפרשת יתרו.

²⁰ כך גם במשנת רבי אליעזר פרשה י עמוד 186: "שתים עשרה מדות טובות הכתוב מפרש בשאול: היה עניו ... שהיה שומע חרפתו ושותק ... שהיה מוחל על עלבונו ... שהיה זהיר במצות ציצית ... שהיה מנדין לבנות ישראל. כל מי שלא היה לה נדוניה היה נותן לה נדוניה ... ששית, שהיה לו בושת פנים משמואל ... שהיה צנוע ... שהיה מבזבז את ממונו לחוס על ממונו של ישראל ... שהיה אוכל חולין בטהרה ... עשירית, שהיה מקדש הקדושות ... אחת עשרה, שהשוה כבודו לכבוד עבדו ... שתים עשרה, שהיה לבו רך בתשובה". אז מדוע לא זכה שאול להמשך מלכותו? האם הכל באמת בגלל החטא של אי השלמת מחיית עמלק?

²¹ שאול היה "מושלם", או שמא "טוב מדי". במלכות צריך שיהיה גם דופי. צדיק או תלמיד כם לא יכול למלוך.

ואולי המפתח לתשובה לשאלה הנ"ל היא דמותו, אישיותו ומעשיו של שמואל הנביא, אשר התנגד לכל רעיון המלוכה, כנראה עד יום מותו (בגיל 52!). המפתח לתשובה טמון ביחס בין מלך לנביא וגבולות סמכותם. שמואל, שמיינה את בניו לשופטים והופתע לגלות שנבואתו בתחילת דרכו כנער על בית עלי, חלה כעת עליו ועל בניו, לא משלים, עד יום מותו עם פונקציית המלך. הוא מקיים את הציווי למשוח את שאול, אולי אפילו אהב אותו אישית, אבל עפ"י הבנתו, זו הייתה שגיאה ללכת על רעיון המלוכה. אצל דוד הגבולות כבר ברורים. נכון שיש דברים שאין עושים אלא עפ"י נביא, אבל מאידך: "מלך שמחל על כבודו – אין כבודו מחול". ושואל מחל על כבודו כנזכר בגמרא יומא לעיל. יש מלך ויש נביא ולכל אחד יש תפקיד. נביא יכול להיות מוכיח ומטיף ואיש המצפון, אבל לא הוא שימליך מלכים או יוריד אותם או ינהל אותם (להוציא את שמואל, ואלהו? ואלישע?). ראה איך במאבק בין אליהו לאחאב, בסופו של דבר אליהו מסתלק ואחאב נשאר. ראה דברינו [אליהו ואחאב](#) בפרשת פנחס.